

Jakub Żygawski
Archiwum Państwowe w Zamościu

70 lat Archiwum Państwowego w Zamościu

W 2019 r. archiwa państwowe obchodziły jubileusz 100-lecia istnienia państwowej sieci archiwalnej. 7 lutego 1919 r. Naczelnik Państwa Józef Piłsudski podpisał *Dekret o organizacji archiwów państwowych i opiece nad archiwaljami*¹, tworzący podstawy nowożytnej państwowej sieci archiwalnej. Artykuł 44. dokumentu stanowił o powołaniu ośmiu archiwów państwowych: pięciu centralnych z siedzibą w Warszawie (*Archiwum główne akt dawnych, Archiwum akt dawnych, Archiwum skarbowe, Archiwum Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Archiwum wojskowe*) oraz czterech archiwów tzw. *provincjonalnych* (miejscowych) – w Lublinie (ustanowione jeszcze na mocy reskryptu Rady Regencyjnej z dnia 31 lipca 1918 r. o archiwach państwowych i opiece nad archiwaliami²), Piotrkowie, Płocku i Lwowie. W myśl dekretu³ archiwa państwowe miały zajmować się m.in.:

- przechowywaniem akt i dokumentów wytworzonych przez administrację państwową, samorządową, kościelną, wyznaniową, także przez instytucje publiczne i prywatne oraz ich gromadzeniem;
- gromadzeniem i przechowywaniem dokumentacji historycznej o dużym znaczeniu dla historii państwa i regionu;
- działalnością wydawniczą, naukową i popularyzatorską;
- udostępnianiem dokumentacji archiwalnej w ramach kwerend i działalności naukowej.

1 Dz. Praw P. Pol. 1919.14.182.

2 Monitor Polski nr 116, poz. 44.

3 Dz. Praw P. Pol. 1919.14.182, art. 2–11.

Archiwa towarzyszyły ludzkości od zarania dziejów. Ich funkcjonowanie jest tak stare, jak istota władzy monarchistycznej, feudalnej, samorządowej, wyznaniowej, państwowej. W archiwach przechowywano *wieczyste* dokumenty prawne, administracyjne, ustawodawcze wytworzone przez daną społeczność, stanowiące spuściznę, dziedzictwo oraz określające tożsamość tejże społeczności. Archiwa funkcjonowały przede wszystkim przy ośrodkach władzy: zamkach, siedzibach rodowych (rezydencje, pałace, dwory), biskupstwach (katedry) oraz samorządach (ratusze). W Rzeczypospolitej przedrozbiorowej zwykło się je określać *archiwami akt dawnych*, ponieważ gromadziły i przechowywały „stare” dokumenty.

Współcześnie państwowa sieć archiwalna w Polsce obejmuje trzy archiwa centralne mieszczące się w Warszawie (Archiwum Akt Dawnych, Archiwum Akt Nowych, Narodowe Archiwum Cyfrowe) oraz 30 archiwów „terenowych”, które posiadają 39 oddziałów i trzy ekspozytury. Według wewnętrznej klasyfikacji z 2012 r. pod względem wielkości przechowywanego zasobu archiwa państwowe dzielą się na: bardzo małe, małe, średnie, duże i bardzo duże.

W 2020 r. Archiwum Państwowe w Zamościu obchodzi jubileusz 70-lecia istnienia. Warto w tym kontekście przypomnieć historię zamojskiej placówki, uzupełniając ją o istotne wydarzenia z najnowszej historii⁴.

Działalność Archiwum Państwowego w Zamościu rozpoczęła się pod skrzydłami archiwum lubelskiego. Początki były trudne i bardzo typowe: brak odpowiedniego lokalu i wyposażenia, skromne środki finansowe na funkcjonowanie jednostki, brak świadomości społecznej w zakresie obowiązku zachowania dla potomnych kulturowego dziedzictwa regionu czy pojawiające się niekiedy różnice zdań z dyrekcją w centrali. Wbrew przeciwnostom losu przez ponad 25 lat w Zamościu funkcjonowało jedno z czterech, obok Chełma, Kraśnika i Łukowa, archiwów powiatowych podległych Wojewódzkiemu Archiwum Państwowemu w Lublinie.

Pomimo bogatej historii Zamościa źródła dotyczące jego archiwalnej przeszłości są bardzo skromne. Fundator miasta **Jan Zamojski** u progu kariery politycznej został archiwistą – po powrocie ze studiów w Padwie uporządkował w ciągu trzech lat królewskie archiwum i stał się

4 Dzieje Archiwum Państwowego w Zamościu z lat 1950–2015 zostały zebrane przez Andrzeja Kędziórę i przedstawione w publikacji *65 lat Archiwum Państwowego w Zamościu*, red. A. Kędzióra, Zamość 2015.

wybitnym znawcą prawa⁵. W okresie staropolskim akta gromadziły w Zamościu cztery instytucje zależne od rodu Zamoyskich: Ordynacja Zamojska, Akademia Zamojska i Kapituła Zamojska oraz samorządowe archiwum miejskie funkcjonujące do 1811 r. w gmachu ratusza, obok Magistratu i Trybunału Zamojskiego⁶. Po rozpoczęciu modernizacji twierdzy archiwum miejskie przenoszono m.in. do Grabowca oraz Szczepieszyna, skąd w 1843 r. trafiło do Archiwum Akt Dawnych w Lublinie. Po likwidacji archiwum lubelskiego, decyzją władz Królestwa Polskiego, w 1887 r. akta zamojskie wywieziono do Wilna. W ramach rewindykacji po I wojnie światowej większość akt miejskich Zamościa ponownie trafiła do utworzonego w 1918 r. archiwum w Lublinie⁷. Pozostała część zamojskiego zasobu znalazła się w archiwach Lwowa i Mińska. Najstarsze akta dotyczące Ordynacji Zamojskiej, Akademii Zamojskiej oraz instytucji religijnych przechowują obecnie m.in. Biblioteka Narodowa w Warszawie i archiwa diecezjalne w Lublinie i Zamościu. Późniejsze akta ordynackie trafiły do Archiwum Państwowego w Lublinie⁸. Zamojskie archiwalia znajdują się ponadto w instytucjach dziedzictwa w Rosji, na Ukrainie, Białorusi, w Austrii, Czechach, Szwajcarii i Szwecji.

Warto wspomnieć, że osobistości skupione wokół „Teki Zamojskiej”, nawiązując do tradycji archiwalnej w Zamościu, postulowały w 1938 r. powołanie tzw. *archiwum zamojskiego*, którego zadaniem miało być gromadzenie, przechowywanie i udostępnianie materiałów źródłowych dotyczących historii miasta, regionu i Ordynacji Zamojskiej⁹. Inicjatywa nie wyszła jednak poza ramy projektu i najprawdopodobniej została porzucona z powodu wybuchu II wojny światowej.

Dopiero po zakończeniu działań wojennych władze państwowe uznały za zasadne utworzenie w Zamościu archiwum, które miało działać w strukturze funkcjonującego w Lublinie Wojewódzkiego Archiwum Państwowego (dalej: WAP). 26 maja 1950 r. odbyło w Komitecie Powiatowym Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Zamościu robocze spotkanie, podczas którego przedstawiciel lubelskiego Archiwum Franciszek

5 Por. Z. Spieralski, *Jan Zamoyski*, Warszawa 1989, s. 62–63; A. Kędziora, *Encyklopedia miasta Zamościa*, Zamość 2012, s. 797.

6 *65 lat Archiwum...*, s. 9.

7 Zob. P. Dymmel, *Jubileusz 100 lat Archiwum Państwowego w Lublinie (1918–2018)*, „Studia Archiwalne” t. V (2018), s. 9–15 (s. 10).

8 *65 lat Archiwum...*, s. 9.

9 W 1938 r. Komitet Redakcyjny czasopisma „Teki Zamojska” apelował o utworzenie w Zamościu *archiwum zamojskiego* stanowiącego ostoję dla badaczy regionu. Zob.: <http://zamosciopedia.pl/index.php/ap-az/item/1321-archiwum-panstwowe> [dostęp: 10.08.2018].

Cieślak zreferował sprawę organizacji Archiwum w Zamościu. Władze partyjne zobowiązały się w ciągu miesiąca zapewnić odpowiedni lokal oraz przedstawić kandydata na stanowisko kierownika placówki¹⁰.

Archiwum w Zamościu uruchomiono na podstawie rozporządzenia Ministra Oświaty z dnia 21 lipca 1950 r.¹¹ powołującego **52 oddziały powiatowe wojewódzkich archiwów państwowych**. Faktycznie jednak przygotowania organizacyjne rozpoczęły się wcześniej, na skutek telegramu skierowanego 2 lipca 1950 r. do WAP w Lublinie przez naczelnego dyrektora Archiwów Państwowych Ryszarda Gebera, który polecił przystąpić do organizacji jednostek podległych w Zamościu i Tomaszowie Lubelskim¹². Zamojska placówka była pierwszym w województwie oddziałem archiwum lubelskiego i obejmowała swoim zasięgiem miasto Zamość i powiat zamojski¹³.

Kierownikiem oddziału powiatowego WAP w Lublinie został **Hipolit Koziół** – nauczyciel, regionalista, historyk-amator, który otrzymał od władz partyjnych polecenie zorganizowania placówki. Od początku zamojskie archiwum borykało się z problemami kadrowymi i lokalowymi. Jedynym poza kierownikiem pracownikiem archiwum był pomocnik-woźny. Na kierowniku natomiast spoczywały wszystkie obowiązki z zakresu pracy merytorycznej i administracyjnej. Pierwsza siedziba oddziału mieściła się w prywatnej kamienicy przy ul. Grodzkiej 11 na Starym Mieście i dysponowała powierzchnią zaledwie 25 m². Był to zaniedbany lokal po zakładzie krawieckim, powiększony w styczniu 1951 r. o dodatkowe pomieszczenie o powierzchni 21 m², w którym wcześniej mieścił się zakład zegarmistrzowski. Zorganizowano magazyn, do którego pozyskano regały o pojemności półek wynoszącej 70 m.b. Brakowało podstawowego wyposażenia.

Rekonesans przeprowadzony w terenie wykazał braki materiałów archiwalnych na terenie powiatu, natomiast w Zamościu zlokalizowano m.in. akta Rządu Gubernialnego z lat 1810–1874, Magistratu Mia-

10 65 lat Archiwum..., s. 9.

11 Dziennik Urzędowy Ministra Oświaty z 1950 r., nr 19, poz. 243.

12 Archiwum Państwowe w Lublinie (dalej: APL), *Archiwum Państwowe w Lublinie 1944–1983*, sygn. 22, s. 3, 6. Tomaszowski Oddział Powiatowy WAP w Lublinie funkcjonował niespełna 2 lata, natomiast zgromadzony zasób został rozdzielony między centralę w Lublinie oraz archiwa powiatowe w Chełmie i Zamościu. Zob. szerzej L. Wyszyńska, *Powiatowe Archiwum Państwowe w Tomaszowie Lubelskim (1950–1952)*, „Archiwariusz Zamojski”, t. XIII (2014), s. 83–94.

13 *Z kroniki Zamojskiego Archiwum*, oprac. A. Kędziora, „Archiwariusz Zamojski”, t. I (2002), s. 9–14 (s. 9).

sta Zamościa z lat 1915–1947 oraz instytucji bankowych, komunalnych i przemysłowych. W marcu 1951 r. nastąpiło przejście pierwszej serii akt z Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Zamościu. Równocześnie wykonywano konieczne zabiegi konserwacyjne, mające doprowadzić akta zachowane w złym stanie do użyteczności. Przejmowano również dokumentację z innych instytucji: Zarządu Klinkierni w Izbicy, szpitala w Szczebrzeszynie, kolejne serie akt Magistratu Miasta Zamościa (z lat 1864–1914) oraz akt dawnej Ordynacji Zamojskiej ze Zwierzyńca, którą przekazywano sukcesywnie do WAP w Lublinie¹⁴.

Na podstawie dekretu Rady Ministrów z dnia 29 marca 1951 r. o archiwach państwowych zamojski Oddział Powiatowy WAP w Lublinie przekształcono w **Powiatowe Archiwum Państwowe w Zamościu** (PAP), podległe do 1975 r. Wojewódzkiemu Archiwum Państwowemu w Lublinie. W 1951 r. zasięg działania PAP w Zamościu obejmował trzy powiaty: biłgorajski, krasnostawski i zamojski. Po likwidacji w 1952 r. PAP w Tomaszowie Lubelskim obszar działania Archiwum w Zamościu rozszerzono również na powiat tomaszowski¹⁵. Kolejna zmiana nastąpiła po utworzeniu w 1955 r. PAP w Kraśniku, pod którego właściwość przeszedł powiat biłgorajski.

W grudniu 1953 r. Archiwum przekazano dwa pomieszczenia o łącznej powierzchni 24 m². W następnym roku wyposażono je w regały, dzięki którym można było pomieścić wszystkie zgromadzone akta. W 1954 r. zasób PAP w Zamościu liczył 11 914 jednostek archiwalnych zajmujących 177,6 m.b., z czego udało się uporządkować 2172 j.a., natomiast 1923 j.a. zinwentaryzować¹⁶. Przeprowadzone osobiście przez Hipolita Koziola w pierwszej połowie lat 50. kontrole podległych jednostek oraz wizytacje w terenie ujawniły tragiczną sytuację przedpola archiwalnego. Ogromna ilość podworskiej oraz urzędowej dokumentacji uległa zniszczeniu na skutek braku świadomości historycznej wartości tych dokumentów oraz nieodpowiedniego postępowania z nimi¹⁷.

14 Było to konieczne ze względu na obowiązujące przepisy archiwalne, które nie pozwalały oddziałom powiatowym na gromadzenie dokumentów o takiej chronologii. Zob. *Ibidem*, s. 9–10.

15 Powiat hrubieszowski podlegał pod utworzone w 1952 r. PAP w Chełmie. Zob. szerzej B. Staregowski i in., *Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Chełmie w latach 1952–2017*, „Studia Archiwalne”, t. V (2018), s. 51–66.

16 Archiwum Państwowe w Zamościu (dalej: APZ), *Archiwum Państwowe w Zamościu 1950–1983*, Spis zdawczo-odbiorczy z lat 1950–1975, poz. 19.

17 APZ, *Archiwum Państwowe w Zamościu 1950–1983*, Spis zdawczo-odbiorczy z lat 1950–1975, poz. 20; *Z kroniki...*, s. 10.

Na mocy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 19 lutego 1957 r.¹⁸ w sprawie państwowego zasobu archiwalnego przyznano archiwom powiatowym prawo gromadzenia i przechowywania zasobu z terenu ich właściwości. W 1958 r. ustalono, że zasób archiwów państwowych ma obejmować archiwalia powiatowego i niższego szczebla począwszy od XIX w. Dzięki tym zapisom zasób PAP w Zamościu objął m.in. akta miasta Zamościa z lat 1820–1939. Niestety, przedwojenne akta starostw powiatowych pozostały w Lublinie. Już w 1960 r. Archiwum nie przyjmowało dopływów akt ze względu na brak miejsca w magazynach¹⁹.

Od końca lat 50. realizowano kwerendy – w 1957 r. było ich 14, natomiast w latach 1971–1975 już 602²⁰. W 1959 r. zorganizowano pracownię naukową, która faktycznie była stanowiskiem przy jednym stoliku. Wśród pierwszych jej użytkowników był m.in. Michał Marian Pieszko – profesor zamojskich gimnazjów i liceów, poważany historyk i regionalista. Na potrzeby jego badań sprowadzono do Archiwum z Biblioteki Narodowej w Warszawie m.in. XVII-wieczną kronikę Bazylego Rudomicza²¹. W latach 60. Archiwum rozpoczęło również działalność popularyzatorsko-wystawienniczą. Pierwszą w dziejach PAP w Zamościu wystawę popularyzującą archiwalną działalność otwarto 20 czerwca 1957 r. Wernisaż kolejnej wystawy *Zamojszczyzna w afiszach, ogłoszeniach, odezwach i ulotkach* odbył się w siedzibie Archiwum 7 sierpnia 1960 r. i można ją było oglądać przez 72 dni. Wystawy archiwalnego zasobu organizowano również poza Zamościem: w Krasnymstawie (1958) i Tomaszowie Lubelskim (1964).

W 1962 r. Hipolita Koziół zastąpiła Gertruda Sowińska, która najdłużej w dotychczasowej historii Archiwum piastowała stanowisko kierownicze (do 2001 r.). Za jej kadencji dwukrotnie przeprowadzono zmiany organizacyjne placówki. Zwiększono przy okazji obsadę kadrową – oprócz kierownika w PAP w Zamościu pracowali jeszcze archiwista i młodszy archiwista. Największym wyzwaniem dla nowego kierownictwa była poprawa warunków lokalowych. Zabiegi przyniosły rezultat po pięciu latach, kiedy na skutek remontu kamienic przy ul. Lenina (poprzednio i obecnie ul. Grodzka) Archiwum relokowano do kamienicy przy ul. Moranda 4 [fot. 3] w zachodniej pierzei Rynku Wodnego,

18 Dz.U. nr 12 z 1957 r., poz. 66.

19 APZ, *Archiwum Państwowe w Zamościu 1950–1983*, Spis zdawczo-odbiorczy z lat 1950–1975, poz. 21.

20 Loc. cit.

21 *65 lat Archiwum...*, s. 10–11.

w miejsce po siedzibie oddziału Powszechnej Kasy Oszczędności Banku Państwowego. Powierzchnia użytkowa wzrosła do 198 m², co jednak nie wiązało się z widoczną poprawą warunków bytowych. Kamienica była zaniedbana, ponadto nie została wytypowana do prac konserwatorskich prowadzonych w latach 60. w obrębie staromiejskich bloków zabudowy. Poważnym zagrożeniem dla przechowywanej dokumentacji okazały się zagrzybione pomieszczenia, pogarszające i tak nie najlepsze warunki dla pracowników i użytkowników Archiwum. W 1973 r. pozyskano dodatkowe pomieszczenie na piętrze kamienicy, lokując w nim część biurową instytucji. Powierzchnie pomieszczeń użytkowanych na parterze przeznaczono w całości na magazyny²².

Pomimo tragicznych warunków sukcesywnie przyjmowano, opracowywano i ewidencjonowano kolejne akta. Do 1960 r. Archiwum zgromadziło blisko 250 m.b. akt, natomiast w latach 1967–1968 zmikrofilmowano pierwsze zespoły aktowe²³. W 1968 r., w ramach III Ogólnopolskiego Tygodnia Archiwów, przygotowano przy ul. Moranda 4 ekspozycję i lekcje archiwalne dla szkół. We współpracy z muzeum w Zamościu zaprezentowano wystawy poświęcone okupacji hitlerowskiej na Zamojszczyźnie, Komunistycznej Partii Polski (obie w 1968 r.) oraz ekspozycję *Początki władzy ludowej na Zamojszczyźnie* (1974)²⁴.

Nowa rzeczywistość dla Archiwum nastąpiła w wyniku reformy administracji państwowej Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Ustawą z dnia 28 maja 1975 r.²⁵ wprowadzono dwustopniowy podział administracyjny kraju, w wyniku którego Zamość został podniesiony do rangi miasta wojewódzkiego. Do nowego podziału administracyjnego dostosowano również sieć archiwalną. Na podstawie zarządzenia nr 4 Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 21 stycznia 1976 r. utworzono sieć archiwów wojewódzkich. Na bazie PAP 1 lutego 1976 r. powstało Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Zamościu (WAP), podległe bezpośrednio Naczelnemu Dyrektorowi Archiwów Państwowych. Zasięg działania WAP objął województwo zamojskie²⁶.

Powołanie WAP w Zamościu było wyrazem uznania władz centralnych wobec historycznych tradycji Zamościa i jego aspiracji jako dyna-

22 Ibidem, s. 11.

23 APZ, *Archiwum Państwowe w Zamościu 1950–1983*, Spis zdawczo-odbiorczy z lat 1950–1975, poz. 21.

24 *65 lat Archiwum...*, s. 11.

25 Dz.U. z 1975 r., nr 16, poz. 91.

26 Województwo zamojskie zajmowało powierzchnię 6980 km².

micznie rozwijającego się ośrodka kulturowego, usługowego, gospodarczego, a zarazem stolicy Zamojszczyzny²⁷. Podkreślono to już uchwałą Rady Ministrów nr 139 z dnia 31 maja 1974 r., na mocy której Zamość otrzymał centralne środki na zaplanowaną na okres 1975–1985 renowację Starego Miasta. Historyczny dorobek miasta i regionu, budowany na dziedzictwie rodu Zamoyskich i kulturowo-gospodarczej odrębności Ordynacji Zamojskiej, uzasadniał utworzenie w Zamościu archiwum wojewódzkiego. Szansy takiej nie otrzymały dwa inne nowo powstałe województwa: białkopodlaskie i chełmskie, gdzie funkcjonowały jedynie zamiejscowe oddziały WAP w Lublinie (siedziby w Radzynie Podlaskim oraz Krasnymstawie i później Chełmie).

Dyrektorem WAP w Zamościu została dotychczasowa kierownik PAP, Gertruda Sowińska. Zwiększono personalną obsadę jednostki z trzech do ośmiu osób. W 1983 r., na mocy ustawy o narodowym zasobie archiwalnym²⁸, WAP w Zamościu, podobnie jak inne archiwa wojewódzkie, przekształcono w Archiwum Państwowe w Zamościu (AP Zamość). Zmiany organizacyjne nie przyniosły jednak oczekiwanej poprawy warunków lokalowych, co stało się powodem narastających trudności. Kamienica przy ul. Moranda 4 nie zapewniała podstawowych warunków egzystencji, poważnie ograniczając dalsze gromadzenie i udostępnianie materiałów archiwalnych. Pozyskane w latach 1983–1984 dwa pomieszczenia nie wpłynęły na poprawę sytuacji, dlatego Archiwum po 1990 r. zmuszone było wynajmować dodatkowe powierzchnie magazynowe poza swoją siedzibą²⁹. Stanu technicznego kamienicy nie poprawił również przeprowadzony w roku 1985 remont elewacji [fot. 6]. Maksymalna powierzchnia użytkowa wykorzystywana przez Archiwum w kamienicy

27 W XX w. Zamość kilkakrotnie miał szansę stać się ośrodkiem wojewódzkim. W tym kierunku planowano również rozwój przestrzenno-gospodarczy miasta. Jednak za każdym razem na przeszkodzie stała sytuacja polityczno-gospodarcza kraju. Zob. szerzej: APZ, *Biuro Planowania Przestrzennego w Zamościu*, spis zdawczo-odbiorczy nr 1, poz. 240, spis zdawczo-odbiorczy nr 2, poz. 7, 11, 13–17, 23–35, 37, 38; S. Herbst, *Zamość*, Warszawa 1954, s. 32; W. Ćwik, J. Reder, *Lubelszczyzna. Dzieje podziału terytorialnego, podziałów administracyjnych i ustroju władz*, Lublin 1977, s. 129; Z. Kramarz, *Zamość w trzydziestoleciu powojennym*, [w:] *Zamość miasto idealne*, red. J. Kowalczyk, Lublin 1980, s. 179–223 (s. 180–182); J. Reder, *Zamojszczyzna jako stolica regionu*, [w:] *Czterysta lat Zamościa*, red. J. Kowalczyk, Wrocław 1983, s. 157–164; A. Kędziora, *Encyklopedia miasta Zamościa*, Zamość 2012, s. 759; J. Żygawski, *Niezrealizowane projekty śródmieścia Zamościa w XIX i XX wieku na podstawie archiwalnych opracowań kartograficznych*, „TeKa Komisji Urbanistyki i Architektury PAN Oddział w Krakowie” t. XLIII (2015), s. 135–155.

28 Dz.U. z 1983 r., nr 38, poz. 173.

29 Magazyny Archiwum znajdowały się m.in. na poddaszu gmachu dawnego seminarium duchownego przy ul. Akademickiej 4, również przy ul. Przemysłowej 4, pl. Wolności 1 i ul. Moranda 6.

przy ul. Moranda 4 wyniosła 400 m², co wystarczało na przechowywanie maksymalnie 600 m.b. dokumentacji archiwalnej, na którą składało się 65 000 jednostek archiwalnych³⁰.

Z problemów lokalowych instytucji zdawały sobie sprawę miejskie i wojewódzkie władze. Wielokrotne apele dyrekcji zamojskiego Archiwum nie odniosły jednak rezultatów, poza planami i obietnicami. Już w latach 70. na potrzeby WAP planowano adaptować część pomieszczeń pofortecznego nadszańca północnego przy ul. Łukasieńskiego 8³¹ wraz z lewą kazamatą bastionu VI³². W 1987 r. zaawansowany był projekt adaptacji na potrzeby AP Zamość gmachu dawnego seminarium duchownego przy ul. Akademickiej 4, do którego zamierzano na sąsiedniej działce dobudować obiekt magazynowy³³. W latach 90. pojawiły się pomysły ulokowania Archiwum w zabytkowych kamienicach przy ul. Ormiańskiej 20 i 22, budowy nowej siedziby przy ul. Hrubieszowskiej 69 lub przy ul. Podgroble, bądź przeniesienia placówki do kamienic przy ul. Ormiańskiej 9 i 11. Żadna z tych koncepcji nie doszła do skutku. W ciągu kolejnych lat problemy lokalowe kilkakrotnie mogły zaważyć na dalszym działaniu instytucji³⁴.

Nieustannie dążono do podnoszenia znaczenia Archiwum jako instytucji gromadzącej historyczną dokumentację z terenu Zamojszczyzny. Prestiż jednostki podniosło przekazanie w 1975 r. z WAP w Lublinie XIX-wiecznych akt miasta Zamościa. Pozostałe archiwalia pozostawały jednak w Lublinie, co uzasadniano po części problemami lokalowymi WAP w Zamościu³⁵. Bardzo liczono na przeniesienie do Zamościa starszych archiwaliów dotyczących administracji miast i działalności ważnych in-

30 *65 lat Archiwum...*, s. 12.

31 Siedziba Zespołu Szkół Ponadpodstawowych nr 1 (tzw. Ekonomik).

32 Koncepcja w ramach planu rewitalizacji Starego Miasta w Zamościu z lat 1976–1978 autorstwa Andrzeja Piątka i Janusza Macha z Biura Projektów Pracowni Konserwacji Zabytków w Rzeszowie była aktualna do połowy lat 80. Według zapisów Archiwum miało zająć parter budynku, doraźnie również lewą kazamatę. Docelowo rozważano również całą powierzchnię tzw. kawalera wraz z odrestaurowanymi kazamatami Bastionu VI. Zob. szerzej: APZ, *Biuro Planowania Przestrzennego w Zamościu*, spis zdawczo-odbiorczy nr 2, poz. 45.

33 Na potrzeby inwestycyjne Archiwum Państwowego w Zamościu zamierzano przeznaczyć cały blok zabudowy XXVII Starego Miasta. Dokumentacja projektowa obiektu (wariant 1) autorstwa arch. W. Bentkowskiego z Pracowni Projektów Pracowni Konserwacji Zabytków w Zamościu znajduje się w archiwum zakładowym AP Zamość (kserokopia), natomiast oryginał w zasobie biblioteki Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Lublinie Delegatura w Zamościu, nr 1297 (dokumentacja odziedziczona po Ośrodku Badań i Dokumentacji Zabytków w Zamościu).

34 *65 lat Archiwum...*, s. 12–13.

35 *Zamojskie archiwum zaprasza* (ol), „Sztandar Ludu” R. 35: 1979, nr 236 (19.10.1979), s. 4.

stytucji oraz kluczowych dla historii i dziedzictwa kulturowego regionu akt Ordynacji Zamojskiej. Apelowało o to wielokrotnie lokalne środowisko naukowe, polityczne oraz autorytety związane z Zamojszczyzną, m.in. prof. Jerzy Kowalczyk (PAN Warszawa) i prof. Wiktor Zin (Politechnika Krakowska). W 1999 r. doszło do patowej sytuacji, na skutek której pojawiła się realna groźba likwidacji Archiwum w Zamościu oraz relokacji zasobu do Chełma lub Lublina, a nawet Olsztyna. Jednak w 2000 r., na mocy decyzji Prezydenta Miasta Zamość³⁶, Archiwum otrzymało w trwałe zarząd część budynku biurowego przy ul. Hrubieszowskiej 69A, gdzie funkcjonuje do dnia dzisiejszego.

W 2001 r. Gertrudę Sowińską zastąpił Andrzej Kędziora, piastujący funkcję dyrektora do 10 sierpnia 2016 r. Działalność Archiwum w ciągu kolejnych lat zwróciła się w kierunku popularyzacji zasobu, do czego przyczyniła się znacząca poprawa warunków lokalowych. Kancelaria, wyposażone pomieszczenie do konserwacji zasobu oraz obszerniejsza pracownia naukowa, której nadano imię Hipolita Koziola, umożliwiły w większym niż dotychczas zakresie realizację działalności statutowej i poprawiły obsługę użytkowników. Większa niż przy ul. Moranda 4 powierzchnia magazynowa umożliwiła przejmowanie zaległej dokumentacji archiwalnej z przedpola, liczącej niejednokrotnie po kilkadziesiąt metrów bieżących w obrębie zespołu. Magazyny wyposażono w regały jezdne i stacjonarne oraz klimatyzację (parter oraz pierwsze piętro budynku przy ul. Hrubieszowskiej 69A).

Od 2002 r. wydawany jest rocznik „Archiwariusz Zamojski”, cieszący się zasłużoną renomą w regionalnym środowisku. W 2003 r. uruchomiono stronę internetową, natomiast w 2006 r. internetową Galerię Archiwalną, prezentującą głównie zbiory fotografii i dokumentów. Od połowy 2005 r. Archiwum Państwowe w Zamościu rozpoczęło cyfryzację zasobu archiwalnego – w ramach statutowej działalności oraz zewnętrznych usług. Na potrzeby digitalizacji Archiwum zakupiło w 2011 r. skaner książkowy formatu A2. Pozyskane skany są sukcesywnie umieszczane na portalu Szukajwarchiwach.pl, prowadzonej przez Archiwum

36 14 kwietnia 2000 r. Prezydent Miasta Zamość przekazał w trwałe zarząd 8356/17131 część (powierzchnia 1012 m²) budynku biurowo-laboratoryjnego przy ul. Hrubieszowskiej 69A zajmowanej do 31.12.1998 r. przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Zamościu, następnie przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Lublinie Delegatura w Zamościu i również od 2019 r. Główny Inspektorat Ochrony Środowiska Centralne Laboratorium Badawcze Oddział w Lublinie Laboratorium w Zamościu.

stronie internetowej (również w Galerii Archiwalnej) oraz udostępniane użytkownikom na stanowiskach komputerowych w czytelni.

W 2016 r. Archiwum Państwowe w Zamościu zintensyfikowało edukacyjną i popularyzatorską działalność poprzez organizację różnego rodzaju spotkań, dni otwartych oraz stacjonarnych i plenerowych wystaw, również współorganizację sesji i konferencji naukowych. Służy temu zakupione wyposażenie, na które składa się m.in. system wystawienniczy (wewnętrzny i plenerowy) oraz namiot wystawowy z oświetleniem i nagłośnieniem. Usprawniono funkcjonowanie urzędu oraz udostępnianie informacji o zasobie. Zgodnie z panującym trendem wprowadzono elektroniczne usprawnianie obiegu dokumentacji w urzędzie oraz udostępniono pomoce informacyjne o zasobie archiwalnym, będące efektem programu retrokonwersji zasobu archiwalnego prowadzonego przez archiwa państwowe w latach 2017–2018. Dzięki projektowi dostęp do archiwalnych inwentarzy możliwy jest na portalu Szukajwarchiwach.pl. Pod koniec 2016 r. wprowadzono w Archiwum Zintegrowany System Informacji Archiwalnej ZoSIA, natomiast w 2018 r. Archiwum wdrożyło – jako pierwsza i jedyna dotąd instytucja na Zamojszczyźnie – system elektronicznego zarządzania dokumentacją EZD PUW, opracowany przez Podlaski Urząd Wojewódzki w Białymstoku. Zwiększono również nakłady na poprawę infrastruktury informatycznej, zwłaszcza w zakresie komputeryzacji i cyfryzacji, oraz poprawę bezpieczeństwa i warunków przechowywania kopii cyfrowych.

Dzięki dofinansowaniu Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w latach 2016–2020 prowadzono kompleksowe prace remontowe wnętrza siedziby AP Zamość, w wyniku których poprawiono warunki bezpieczeństwa, przechowywania i udostępniania zasobu archiwalnego. Wymieniono okna w magazynach, poprawiając w ten sposób warunki mikroklimatyczne. Zmodernizowano część administracyjno-biurową, adaptując dodatkowe pomieszczenia. W ramach gruntownego remontu do pomieszczenia czytelni doprowadzono sieć teleinformatyczną, co pozwoliło na utworzenie trzech pełnowartościowych stanowisk komputerowych dla użytkowników z dostępem do elektronicznych pomocy archiwalnych oraz kopii cyfrowych zasobu. W siedzibie archiwum wymieniono oświetlenie, zastępując lampy wyładowcze energooszczędnymi źródłami światła LED. Poprawiono bezpieczeństwo zasobu, pracowników i użytkowników, rozbudowując system monitoringu wizyjnego w siedzibie Archiwum i w jej otoczeniu oraz system ochrony przeciwzłaniowej w magazynach.

Duże nakłady przeznaczono na rozbudowę infrastruktury teleinformatycznej oraz poprawę warunków digitalizacji. Ze względu na zakupy urządzeń do gromadzenia i zabezpieczania kopii cyfrowych (serwery, macierze dyskowe, dyski zewnętrzne) urządzono w odrębnym pomieszczeniu serwerownię. Czytelnia oraz pomieszczenia biurowe połączone są wewnętrzną siecią typu intranet, działającą równolegle z systemem EZD PUW. W 2017 r. urządzono na parterze pracownię digitalizacji, którą doposażono w latach 2018–2020 w specjalistyczne skanery – książkowy A1, wielkoformatowy A0+, oraz profesjonalną lustrzanekę cyfrową, dając tym samym bardzo szerokie możliwości digitalizacji tradycyjnego zasobu archiwalnego (dokumenty, książki, druki ulotne, fotografie, negatywy) oraz artefaktów i muzealiów.

Poza własnymi akcjami popularyzacyjnymi i promującymi działalność archiwalną Archiwum Państwowe w Zamościu współpracowało w ostatnich latach z wieloma instytucjami kultury, samorządami, szkołami, uczelniami, mediami z regionu i kraju. Wśród nich znalazły się m.in. Biblioteka Pedagogiczna w Zamościu, Książnica Zamojska im. Stanisława Kostki Zamoyskiego w Zamościu, Katolickie Stowarzyszenie „Civitas Christiana” Oddział w Zamościu, Uniwersytet Trzeciego Wieku w Zamościu, Stowarzyszenie „Towarzystwo Leśmianowskie” w Zamościu, Stowarzyszenie Genealodzy Zamojszczyzny, Fundacja Koncept Kultura w Milanówku, Narodowy Bank Polski Oddział w Lublinie, Muzeum Fortyfikacji i Broni „Arsenał” w Zamościu, Muzeum Zamojskie w Zamościu, Centrum Kultury Filmowej „Stylowy” w Zamościu, Muzeum Regionalne w Stalowej Woli, Zamojski Dom Kultury w Zamościu, Gminny Ośrodek Kultury w Krynicach, Biblioteka Publiczna Gminy Łabunie w Łabuniach, Katolickie Radio Zamość, TVP 3 Oddział w Lublinie, Polskie Radio Lublin, I Liceum Ogólnokształcące im. Jana Zamoyskiego w Zamościu, II Liceum Ogólnokształcące im. Marii Konopnickiej w Zamościu, Zespół Szkół Ponadpodstawowych nr 2 im. Tadeusza Kościuszki w Zamościu, Szkoła Podstawowa w Wierzbie, Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna im. Jana Zamoyskiego w Zamościu, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie, Uczelnia Państwowa im. Szymona Szymonowica w Zamościu.

Powierzchnia zajmowana przez Archiwum Państwowe w Zamościu w budynku przy ul. Hrubieszowskiej 69A wynosi obecnie 1025 m², w tym 595 m² powierzchni magazynowej. Warunki te przy bieżącym tempie gromadzenia zasobu archiwalnego nie zaspokajają już obecnych

potrzeb. W ciągu ostatnich 20 lat zasób Archiwum zwiększył się z ok. 1400 m.b. w 2000 r. do 2534 m.b. w połowie 2020 r. – obecnie Archiwum przechowuje 281 831 jednostek archiwalnych. Najstarszym dokumentem jest pergamin z 1457 r. dotyczący wsi Siedliska.

Brak rezerwy magazynowej sprawia, że sytuacja lokalowa Archiwum przypomina tę sprzed 2000 r. Niefunkcjonalny układ budynku, sąsiedztwo dwóch instytucji w obiekcie oraz brak zapewnionej rezerwy magazynowej utrudniają prowadzenie na szerszą skalę statutowej działalności. Dochodzące do tego obojętność oraz brak wsparcia ze strony władz samorządowych po raz kolejny zagrażają funkcjonowaniu jednostki. W 2020 r. podjęto rozmowy z WIOŚ i GIOŚ na temat możliwości przejęcia na potrzeby Archiwum dodatkowych pomieszczeń w piwnicy budynku. Jest to rozwiązanie tymczasowe, pozwalające w obecnej sytuacji zabezpieczyć potrzeby na najbliższe cztery–pięć lat. Docelowym rozwiązaniem jest natomiast pozyskanie działki na potrzeby budowy nowego budynku, spełniającego wszystkie wymagania stawiane obecnie archiwom. Najwyższa pora, aby po 70 latach niepewności Archiwum miało zagwarantowany byt na kolejne dziesięciolecia, stanowiąc jedną z kluczowych instytucji kultury, podnoszącą prestiż miasta idealnego.

Archiwum Państwowe w Zamościu od 70 lat, działając w ramach państwowej sieci archiwalnej, buduje społeczne zaufanie jako urząd wiary publicznej. Pracownicy [fot. 20] z profesjonalizmem i pieczołowitością dbają o powierzone im akta i spuścizny osób prywatnych. Archiwum obejmuje swoim zasięgiem obszar dawnego województwa zamojskiego – miasto Zamość, powiaty: biłgorajski, hrubieszowski, tomaszowski i zamojski, gminy: Gorzków, Izbica, Rudnik i Żółkiewka z powiatu krasnostawskiego oraz Wysokie i Zakrzew z powiatu lubelskiego. Pod naszym nadzorem znajduje się 187 jednostek organizacyjnych: państwowych i samorządowych. Jednym z celów nadzoru jest pozyskanie nowej historycznej dokumentacji do zasobu archiwum państwowego.

Do najważniejszych zadań Archiwum należy gromadzenie, przechowywanie i zabezpieczanie akt, korespondencji, dokumentacji technicznej, statystycznej, kartograficznej, fotograficznej i audiowizualnej jako źródeł informacji o historycznej wartości, stanowiącej dziedzictwo kulturowe regionu zamojskiego. Pracownicy Archiwum zajmują się także ewidencjonowaniem i opracowywaniem materiałów archiwalnych. Prace te polegają na segregacji dokumentów, inwentaryzacji i nadaniu im sygnatur archiwalnych oraz sporządzeniu w formie elektronicznej inwentarzy zespołów, które są udostępniane na portalu Szukajwarchiwach.pl.

Na pisemne zlecenia urzędów i instytucji oraz osób prywatnych z kraju i zagranicy archiwiści przeprowadzają poszukiwania w materiałach archiwalnych. Ponadto w Archiwum prowadzone są proste prace konserwatorskie i introligatorskie polegające na klejeniu, zszywaniu i oprawie dokumentów oraz ich czyszczeniu i odkurzaniu.

Formą zabezpieczenia zasobu archiwalnego są również mikrofilmowanie oraz digitalizacja. Digitalizacja zasobu archiwalnego uwzględnia potrzeby różnych użytkowników: badaczy, historyków, pedagogów, uczniów i studentów oraz osób poszukujących przodków, jak i instytucji prowadzących poszukiwania w celach urzędowych. W pierwszej kolejności digitalizacji poddawane są księgi cieszące się największym zainteresowaniem: metrykalne i akty stanu cywilnego (akt chrztu, ślubu, zgonu), dokumenty podmiotów administracji publicznej oraz archiwa rodzinno-majątkowe. Akta metrykalne były wytwarzane przez instytucje wyznaniowe (parafie) w języku polskim i rosyjskim (1868–1915). Wspomniane akta stanowią podstawowe źródło nie tylko do badań nad historią własnej rodziny, ale także socjologicznych i biograficznych. W aktach zamojskiego Archiwum znaleźć można dokumenty dotyczące wielu znanych osób, m.in. Bolesława Leśmiana, Bronisława Przyłuskiego, Bronisławy Zielińskiej „Papuszy”, Leona Zdzisława Stroińskiego „Marka Chmury”, Icchaka Lejby Pereca, Isaaca Bashevisa Singera, Karola, Edmunda i Stanisława Namysłowskich (założyciele i twórcy Orkiestry Włociańskiej), Marka Grechuty, Sylwestra Chęcińskiego, Józefa Stanisława Brandta, Feliksa Kaczorowskiego (dziadek Papieża Jana Pawła II), Niny Kucharczuk (żona Nikity Chruszczowa), Leopolda Skulskiego (premier RP), profesorów – Jerzego Antoniego Kowalczyka, Bonawentury Macieja Pawlickiego i Wiktora Zina, Mieczysława Bekkera (konstruktor pojazdów księżycowych) czy XVI ordynata – Jana Zamoyskiego.

Archiwum Państwowe w Zamościu udostępnia zgromadzone materiały archiwalne bezpłatnie w czytelni, natomiast skany – na portalu Szukajwarchiwach.pl oraz własnej stronie internetowej. W ciągu lat naszą instytucję odwiedzali naczelnicy dyrektorzy archiwów państwowych, politycy, poeci i artyści.

Ważną sferą działalności Archiwum Państwowego w Zamościu jest popularyzacja. Co roku organizowany jest szereg akcji popularyzujących i promujących zasób archiwalny oraz pracę archiwistów. Warto wspomnieć o przypadającym 9 czerwca Międzynarodowym Dniu Archiwów oraz obchodzonym 30 września Dniu Archiwisty. Do najpopularniejszych przedsięwzięć należą wystawy plenerowe, wirtualne i ekspozycje

zasobu organizowane na zasadzie partnerstwa z wieloma instytucjami. Ważne miejsce zajmują prelekcje, odczyty oraz dni otwarte archiwum, kiedy nasi Goście mają okazję zaznajomić się z funkcjonowaniem archiwum, pracą archiwistów i najciekawszymi zbiorami z zasobu. Dla uczniów i młodzieży przeprowadzamy także lekcje archiwalne oraz pokazy konserwacji i zabezpieczania materiałów archiwalnych. Na polu popularyzacji współpracujemy z regionalnymi instytucjami kultury, szkołami, uczelniami wyższymi oraz osobami prywatnymi zaangażowanymi w działalność kulturalną.

Jednym z kluczowych zadań archiwów państwowych jest popularyzacja wiedzy o materiałach archiwalnych i archiwach. Archiwum Państwowe w Zamościu prowadzi lekcje archiwalne dla młodzieży, konkursy, tradycyjne wystawy o przekrojowym charakterze, plenerowe ekspozycje, wystawy online oraz spotkania z archiwistami rodzinnymi. Archiwa Rodzinne Niepodległej to projekt Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych, którego celem jest zwrócenie uwagi społeczeństwa na unikalną wartość rodzinnych pamiątek. Od kilku lat Archiwum aktywnie zabiega o przejmowanie archiwaliów od osób prywatnych, co znajduje coraz szersze zrozumienie wśród naszych darczyńców. To dzięki Państwu dobrej woli powiększamy zasoby archiwaliów rodzinnych, gromadzonych w zespole *Akta osób i rodzin*. W Archiwum Państwowym w Zamościu przechowywane są również materiały rodzinne, spuścizny oraz kolekcje znanych osobistości czynnie związanych z regionem zamojskim, m.in. rodziny Czernickich, prof. Jerzego Antoniego Kowalczyka, prof. Bonawentury Macieja Pawlickiego, dra Krzysztofa Czubary i dra Wojciecha Białasiewicza.

Źródła archiwalne:

Archiwum Państwowe w Lublinie:

Archiwum Państwowe w Lublinie 1944–1983, sygn. 22.

Archiwum Państwowe w Zamościu:

Archiwum Państwowe w Zamościu 1950–1983, Spis zdawczo-odbiorczy z lat 1950–1975, poz. 19–21.

Biuro Planowania Przestrzennego w Zamościu, spis zdawczo-odbiorczy nr 1, poz. 240, spis zdawczo-odbiorczy nr 2, poz. 7, 11, 13–17, 23–35, 37, 38.

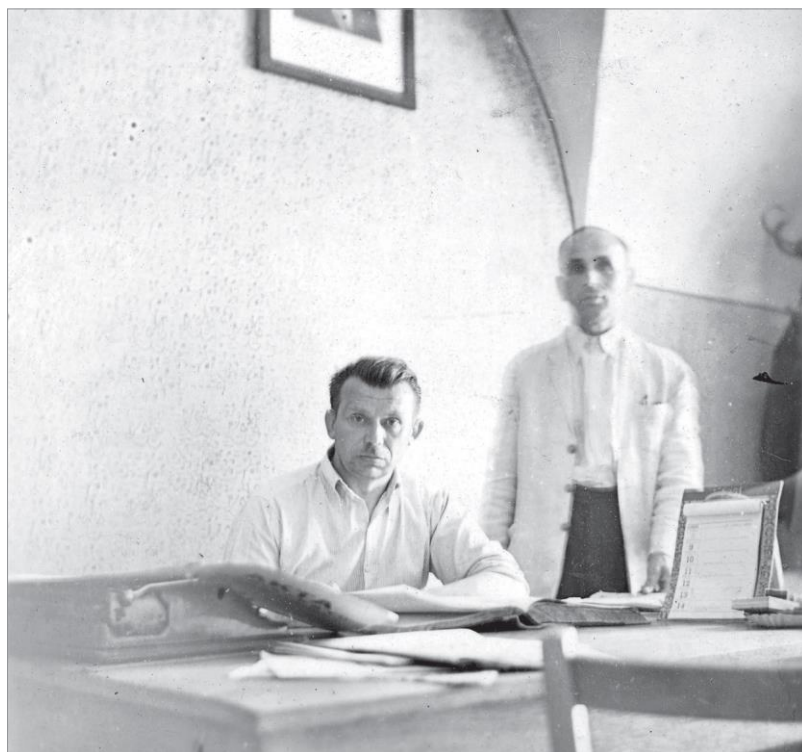
Biuro Planowania Przestrzennego w Zamościu, spis zdawczo-odbiorczy nr 2, poz. 45.

Źródła drukowane:

- Dekret o organizacji archiwów państwowych i opiece nad archiwaljami*, Dziennik Praw Państwa Polskiego z 1919 r., nr 14, poz. 182.
- Dziennik Urzędowy Ministra Oświaty z 1950 r., nr 19, poz. 243.
- Reskrypt Rady Regencyjnej z 31 lipca 1918 r. o archiwach państwowych i opiece nad archiwaljami, Monitor Polski nr 116, poz. 44.
- Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 19 lutego 1957 r., Dziennik Ustaw z 1957 r., nr 12, poz. 66.
- Ustawa z dnia 28 maja 1975 r. o dwustopniowym podziale administracyjnym Państwa oraz o zmianie ustawy o radach narodowych*, Dziennik Ustaw z 1975 r., nr 16, poz. 91.
- Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach*, Dziennik Ustaw z 1983 r., nr 38, poz. 183.

Literatura:

- 65 lat Archiwum Państwowego w Zamościu*, red. A. Kędziora, Zamość 2015.
- Ćwik W., Reder J., *Lubelszczyzna. Dzieje podziału terytorialnego, podziałów administracyjnych i ustroju władz*, Lublin 1977.
- Dymmel P., *Jubileusz 100 lat Archiwum Państwowego w Lublinie (1918–2018)*, „Studia Archiwalne” t. V (2018), s. 9–15.
- Herbst S., *Zamość*, Warszawa 1954, s. 32.
- Kędziora A., *Encyklopedia miasta Zamościa*, Zamość 2012.
- Kramarz Z., *Zamość w trzydziestolecie powojennym*, [w:] *Zamość miasto idealne*, red. J. Kowalczyk, Lublin 1980.
- (ol), *Zamojskie archiwum zaprasza*, „Sztandar Ludu” R. 35: 1979, nr 236 (19.10.1979), s. 4.
- Reder J., *Zamojszczyzna jako stolica regionu*, [w:] *Czterysta lat Zamościa*, red. J. Kowalczyk, Wrocław 1983, s. 157–164.
- Spierski Z., *Jan Zamojski*, Warszawa 1989, s. 62–63.
- Staręgowski B., i in., *Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Chełmie w latach 1952–2017*, „Studia Archiwalne”, t. V (2018), s. 51–66.
- Wyszyńska L., *Powiatowe Archiwum Państwowe w Tomaszowie Lubelskim (1950–1952)*, „Archiwariusz Zamojski”, t. XIII (2014), s. 83–94.
- Z kroniki Zamojskiego Archiwum*, oprac. A. Kędziora, „Archiwariusz Zamojski”, t. I (2002), s. 9–14.
- Żygawski J., *Niezrealizowane projekty śródmieścia Zamościa w XIX i XX wieku na podstawie archiwalnych opracowań kartograficznych*, „Teka Komisji Urbanistyki i Architektury PAN Oddział w Krakowie” t. XLIII (2015), s. 135–155.

Ryc. 1. Kierownik Hipolit Kozioł (siedzi za biurkiem) w towarzystwie pomocnika Jana Jędruszczaka w siedzibie Powiatowego Archiwum Państwowego w Zamościu przy ul. Grodzkiej 11, 1950 r.
Autor NN. *Kronika Powiatowego Archiwum Państwowego w Zamościu*, s. 6.

Ryc. 2. Siedziba Archiwum przy ul. Lenina 11 (dawniej ul. Grodzka), ok. 1960 r.
Autor NN. Ze zbiorów Archiwum Państwowego w Zamościu.

Ryc. 3. Siedziba Archiwum przy ul. Moranda 4, w zachodniej pierzei Rynku Wodnego, ok. 1985 r. Autor NN. AP Zamość, Zbiór fotografii, ser. 12, sygn. 27.

Ryc. 4. Czytelnia akt (Pracownia Naukowa) na I piętrze kamienicy przy ul. Moranda 4. Od lewej: Halina Sadowska (stanowisko przy czytniku mikrofilmów) i Jadwiga Łukaszczuk. W głębi po prawej widoczny piec kaflowy z wbudowaną grzałką elektryczną, stanowiący system ogrzewania pomieszczenia, ok. 1985 r. AP Zamość, Zbiór fotografii, ser. 12, sygn. 29.

Ryc. 5. Pracownicy Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Zamościu, od lewej: mgr Helena Pawelska (adiunkt), mgr Gertruda Sowińska (dyrektor WAPZ), Jadwiga Łukaszczyk (archiwista), Maria Smołąg (referent administracyjny), Bogumiła Mielnicka (archiwista), ok. 1981 r. Autor NN. Ze zbiorów prywatnych B. Mielnickiej.

Ryc. 6. Widok z Rynku Wodnego na siedzibę Archiwum przy ul. Moranda 4, ok. 1995 r. Autor NN. AP Zamość, Zbiór fotografii, ser. 12, sygn. 37.

Ryc. 7. Klatka schodowa z wejściem do magazynów na parterze kamienicy przy ul. Moranda 4, ok. 1995 r. Autor NN. AP Zamość, Zbiór fotografii, sygn. 38.

Ryc. 8. Magazyn w siedzibie Archiwum przy ul. Moranda 4, ok. 1995 r. Autor NN. AP Zamość, Zbiór fotografii, sygn. 39.

Ryc. 9. Pracownicy Archiwum w czytelni, od lewej: mgr Bogusław Koczułap (starszy archiwista), mgr Jadwiga Łukaszcuk (archiwista), Bogumiła Mielnicka (archiwista), Orszula Gontarz (archiwista ds. konserwacji), Maria Smołąg (referent ds. administracji), mgr Gertruda Sowińska (dyrektor APZ), ok. 1995 r. Autor NN. Ze zbiorów prywatnych B. Mielnickiej.

Ryc. 10. Pracownicy Archiwum w siedzibie przy ul. Moranda 4, od lewej: mgr Lucyna Wyszynska (starszy archiwista), Agata Pysiewicz (archiwista), Orszula Gontarz (archiwista ds. konserwacji), Maria Smołąg (referent ds. administracji), mgr Małgorzata Ewa Konsztowicz (archiwista), mgr Jadwiga Łukaszcuk (archiwista), mgr Bogusław Koczułap (starszy archiwista), Anna Borucka (młodszy archiwista), Bogumiła Mielnicka (archiwista), 1997 r. Autor: Halina Sadowska. Ze zbiorów prywatnych B. Mielnickiej.

Ryc. 11. Pracownicy Archiwum w czytelni podczas ostatnich w starej siedzibie dni otwartych (15–16 września 2000 r.), od lewej: mgr Jadwiga Świrgoń (archiwista), mgr Gertruda Sowińska (dyrektor APZ), mgr Ewa Kołaszewska (archiwista), Bogumiła Mielnicka (archiwista), Maria Smolağ (referent ds. administracji), mgr Lucyna Wysznińska (starszy archiwista), Anna Borucka (młodszy archiwista), Orszula Gontarz (archiwista ds. konserwacji), mgr Jadwiga Łukaszczuk (archiwista), 2000 r. Autor NN. Ze zbiorów prywatnych B. Mielnickiej.

Ryc. 12. Budynek laboratoryjno-biurowy będący od 2001 r. siedzibą Archiwum Państwowego w Zamościu, 2005 r. Autor: Andrzej Kędziora. Ze zbiorów AP Zamość.

Ryc. 13. Uroczystość nadania Pracowni Naukowej Archiwum Państwowego w Zamościu imienia Hipolita Koziola, pierwszego kierownika placówki. Po prawej przemawia Andrzej Kędziora – dyrektor Archiwum. Od lewej stoją: Stanisław Rudy (dyrektor Zamojskiego Domu Kultury), Urszula Koziół (poetka, córka Hipolita), Bogdan Kawałko (prodziekan Wyższej Szkoły Zarządzania i Administracji w Zamościu), Elżbieta Koziół, Bogumiła Mielnicka (w narożniku), Halina Sadowska, Maria Smoła, Waldemar Maziarczyk (Muzeum Zamojskie w Zamościu) i Lech Koziół (senator RP, syn Hipolita), 9 listopada 2002 r. Autor: Jerzy Cabaj. AP Zamość, Zbiór fotografii, ser. 12, sygn. 8.

Ryc. 14. Wernisaż wystawy *Wybory dawniej i dziś* zorganizowanej w Muzeum Fortyfikacji i Broni „Arsenał” przez Komisarza Wyborczego w Zamościu, Muzeum Zamojskie w Zamościu i Delegaturę Krajowego Biura Wyborczego w Zamościu przy współpracy Archiwum Państwowego w Zamościu, 10 maja 2016 r. Autor: Anna Borucka. Ze zbiorów Archiwum Państwowego w Zamościu.

Ryc. 15. Mgr Lucyna Wyszyńska (starszy archiwista) zaznajamia studentów z Narodowego Uniwersytetu im. Iwana Franki we Lwowie z najciekawszym zasobem Archiwum, 16 listopada 2016 r. Autor: Jakub Żygawski. Ze zbiorów Archiwum Państwowego w Zamościu.

Ryc. 16. Wizyta w Archiwum członków Stowarzyszenia Archiwistów Polskich Oddział Warszawa, których zaznajamia z zasobem mgr Lucyna Wyszyńska (starszy archiwista), 27 maja 2017 r. Autor: Jakub Żygawski. Ze zbiorów Archiwum Państwowego w Zamościu.

Ryc. 17. Wystawa plenerowa poświęcona Bolesławowi Leśmianowi, eksponowana na Rynku Solnym w Zamościu w ramach obchodów Międzynarodowego Dnia Archiwów, 9 czerwca 2017 r. Autor: Jakub Żygawski. Ze zbiorów Archiwum Państwowego w Zamościu.

Ryc. 18. Lekcja archiwalna prowadzona przez mgr Lucynę Wyszyńską (starszy archiwista) w siedzibie Archiwum podczas Dnia Otwartego w ramach obchodów Międzynarodowego Dnia Archiwów, 15 czerwca 2018 r. Autor: Jakub Żygawski. Ze zbiorów Archiwum Państwowego w Zamościu.

Ryc. 19. Gra terenowa na Rynku Wodnym w Zamościu podczas wernisazu fotoplastykonu. Inicjatywa zorganizowana we współpracy Narodowego Archiwum Cyfrowego, Fundacji Koncept Kultura oraz Archiwum Państwowego w Zamościu. Grę obsługują pracownicy Archiwum: mgr Edyta Lepa (druga od lewej), Bogumiła Mielnicka (czwarta od lewej) i Edyta Półtorak (piąta od lewej), po prawej dyrektor Jakub Żygawski, 8 sierpnia 2018 r. Autor: Mirosław Chmiel. Ze zbiorów Archiwum Państwowego w Zamościu.

Ryc. 20. Pracownicy Archiwum Państwowego w Zamościu, od lewej: mgr Marek Kaszuba (archiwista), mgr Edyta Lepa (archiwista), mgr Agata Pysiewicz (starszy archiwista), Magdalena Kubina (referent ds. administracji), Maria Smolağ (referent ds. administracji), Halina Sadowska (obsługa), mgr Jadwiga Łukaszczyk (starszy archiwista), mgr Ewelina Nawrocka (archiwista), Anna Borucka (archiwista ds. konserwacji), Bogumiła Mielnicka (archiwista), mgr Magdalena Jarmuł (archiwista), Agnieszka Szczerba (archiwista ds. konserwacji), dr Jakub Żygawski (dyrektor AP Zamość), mgr Ewa Kołaszewska (starszy archiwista), mgr Kamil Gontarz (archiwista), 31 sierpnia 2020 r. Autor: Edyta Półtorak. Ze zbiorów Archiwum Państwowego w Zamościu.